

KÁICH Katalin

Újvidéki Egyetem
Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar
Szabadka
Szabadka, Szerbia

nyugalmazott rendes egyetemi tanár,
emeritus (dékán 2011. október 1-jéig)

sombor33@yahoo.com

KISEBBSÉGKÉNT ÚTBAN EURÓPÁBA

Összefoglaló:

Az esszé tanulmány először is a „nemzeti kisebbség” és a „nemzeti közösség” megnevezés hatalomfüggő voltát tisztázza. A fizikai és a szellemi határok szempontjából szól a nemzeti közösségek európai szellemi folyamatokba való beépülésének a lehetőségeiről, bizonyítván, hogy a fizikai határok, ha van igény, nem akadályozhatják meg a nemzeti közösségek európai beilleszkedésének menetét.

Kulcsszavak: nemzeti kisebbség, nemzeti közösség, európaiság, fizikai határok, szellemi határok

Vajdasági magyar értelmiségiként, bármennyire is hihetetlenül hangzik, különösen az utolsó két évtized történéseinek tükrében, mégis azt kell elmondanom, hogy a tudatfejlődés lehetőségeinek szempontjából igencsak hatékonyan bizonyultak azok az ellentmondásos és gyakran a kiúttalanság érzését keltő körülmények, melyek között élni és dolgozni kényszerültem a régi Jugoszlávia felbomlása után. Ezeknek az éveknek a tapasztalata mondatja el velem mindazt, amit a kapott témával kapcsolatban – Kisebbségiként útban Európába – ma itt Önöknek el fogok mondani. Nagyon hamar ki fog derülni, hogy a mondandóm sok mindenben eltér majd attól, amit ebben a kérdésben képviselnek pl. azok, akik a napi politikai kánonok meghirdetőiként, értelmezőiként, realizálóiként, kiszolgálóiként és elfogadóiként foglalkoznak ezzel a kérdéskörrel, megoldásokat keresve a felmerülő végtelenül sok probléma viszonylatában. Azt is mondhatnám, hogy rosszul és rossz helyen keresik a megoldást olyan idejétmúlt pozíciókból kiindulva, melyek a 21. század elején már igencsak túlhaladottak, főleg az ember szellemi lényként való megítélése szempontjából.

Mindenekelőtt a *nemzeti kisebbség* megnevezéssel van bajom itt az ezredforduló tájékán, annál is inkább, mert a magyar történettudományban már a 19. század második felében meghonosodott, éppen a törvényhozásnak köszönhetően, a *nemzetiség* mint fogalom az 1868-ban életbe léptetett Nemzetiségi Törvény révén, melynek középpontjában a nemzetiségi egyenjogúság állott. A két világháború közötti Jugoszlávia nemzetiségi jogokat megtipró törvényhozása visszahozta a kisebbség fogalmát, ezzel is jelezve a lényeges különbséget az államalkotó népek meg a többiek között.

Az 1945 utáni titói Jugoszlávia is igen hamar kiiktatta a kisebbség kifejezést a törvényhozásból és a mindennapi nyelvhasználatból, köztudatba helyezte az egyenrangú népek és nemzetiségek fogalmát, és az országban élő nemzetiségek megnevezés mellett tette le a voksot.

A két kifejezés tartalmában nagyjából ugyanazt jelenti. Ti.: kisebbség = „Az állam nemzeti jellegét meghatározó néphez képest kisebb számarányú népcsoport, etnikai elem”, illetve: a nemzetiség = „Az államon belül kisebbségben élő nem a többség nyelvét beszélő népcsoport” (Kézi Értelmező Szótár, 1972, 726, 997-998. o.), de a két fogalomhoz társuló asszociációs elemek tekintetében mégis lényeges a különbség.

A kisebbségek megnevezéshez a mindennapok szóhasználatának a folyamatában az idők folyamán a pejorativitás társult, a valami, ami kevesebbet ér értelemben, tehát értékmeghatározóként van jelen az emberek tudatában, számhoz, mennyiséghez kapcsolódik.

Geopolitikai értelemben nincs is vele nagyobb baj, de akkor igen, ha a gazdasági, illetve mint esetünkben, a társadalmi viszonyok mibenlétét ezzel a földrajzi körülmények meghatározta, egyoldalú elmélettel kívánjuk tetten érni, definiálni, illetve értelmezni.

Az egyes ember vagy egy közösség nem szám és nem mennyiség – legalábbis a mi korunkban már nem csak az –, amit a hatalmi pozíciók igényeinek megfelelően, tetszés szerint ide-oda lehet tologatni, mert ez a pozíció egy atomjaira hullott 20. századi világ perspektíváját feltételezi, a mai korban viszont a tudományos gondolkodásnak a legfőbb jellemzőjeként és céljaként mindinkább az egység helyreállításának a követelménye fogalmazódik meg, melynek realizálásában alapvető és meghatározó szerepet játszanak a komplex kutatási módszerek. Ebből a szempontból megítélve és értelmezve tehát, mélységesen egyetértünk az egységes magyar nemzet megteremtésére irányuló mai törekvésekkel, amelyek többé nem a fizikai értelemben létrehozott és szentesített határok elválasztást, leválasztást sugalló tényállására építik a megoldást kereső folyamatokat, hanem a nemzet szellemi egységét hangsúlyozva igyekeznek minél fájdalommentesebben kiutat/kiutakat keresni az újraegyesítés szándékával. Mindehhez pedig nagy segítséget nyújt a világháló is, mely az anyagelvű valóság határait igencsak lerombolni látszik, s jó úton halad arra vonatkozóan is, hogy egy-egy nemzet szellemi egységének, illetve az egész emberiség szellemi egységének alapvető ismérveit, kritériumait megteremtse. Ilyen körülmények között, ilyen jövőkép mellett valóban anakronisztikusan hat a napi politika nemzeti kisebbségekre vonatkozó szóhasználata, mely nézetében egy elavult kor gyakorlatát igyekszik átmenteni, életben tartani nem minden hátsó szándék nélkül.

Az egyes ember nem kisebbség és nem többség, s erre vonatkozóan az egyetemes magyar szellemtörténet, de azt is mondhatnám, az egyetemes emberiség szellemtörténetének egyik legnagyobb huszadik század közepi gondolkodója – szellemóriása –, Hamvas Béla művei taníthatnak meg bennünket, amennyiben igényünk van arra, hogy tanításaival megismerkedjünk. Miközben létrehozta impozáns életművét – még a világháló sem állt rendelkezésére –, fizikai értelemben ugyan nem adatott meg neki semmilyen határ átlépése, ugyanakkor viszont a szellem határtalanságának, a benne munkálkodó egyetemes emberi szellem végtelenségének köszönhetően, európaibb volt – bármit is értünk ez alatt – mint a mai Európában élők többsége.

Tehát óhatatlanul is felmerül a kérdés: mi az, hogy Európában lenni. Az-e, hogy vannak-e schengeni határok, melyeken egyesek előtt félretolják a rámpát, mások előtt meg nem vagy csak nagyritkán, az-e, hogy az európai értékeknek nevezettek miképpen épülnek be egy-egy társadalom mindennapjaiba, lévén hogy nem sorompófüggő azoknak az áramlása stb.

Véleményem szerint határon innen és határon túl többé nem azzal kell foglalkozni, hogy fizikai értelemben milyen határok választják el egymástól az egy nemzethez tartozókat, meg egyáltalán az embereket, hanem azzal, hogy pl. a kultúra terjedését akadályozó sorompókat miként lehet eltávolítani, hiszen az egy kultúrához való tartozás olyan összetartó szellemi erőt jelent, amelyet sem tér, sem idő nem tud egykönnyen lerombolni, szétzúzni. Annak jelei pl., hogy három és fél évezreddel ezelőtt a magyarság elei a közép-ázsiai nomád kultúrához tartoztak, abba épültek bele, mind a mai napig nyomon követhetőek, nevezetesen gondoljunk a sólyomröptetésre, a tulipános motívumokra, Szűz Máriára, aki Nagyboldogasszonnyal lett azonos, az újabbkori sámánok nagyszámú megjelenésére stb. A tudásalapú társadalom kiépítésének az igénye tehetné megvalósíthatóvá az együvé tartozás lehetőségének a megteremtését nemcsak nemzeti, de európai szinten is, illetve az egész földgolyó szintjén.

Akárhogy is nézzük, végső soron a szellem emberei azok, akik az együvé tartozás, az egység bizonyosságának a letéteményesei, lett légyen szó tudományról vagy éppenséggel nemzetről. Szerepvállalásuk mértékétől függ, hogy mennyire lesz képes egy-egy nemzeti közösség elvetni a gúzsba kötő nemzeti kisebbségi pozícióból történő létezés állapotát és gyakorlatát, és a fizikai értelemben felállított sorompók ellenére, részévé válni az egységes erkölcsi és etikai alapértékek szerint működő Európának. Aki felvállalja a napi politika szintjén preferált kisebbségi státuszt, nehezen fogja tudni átlépni az ily módon felállított mesterséges korlátokat. Az egyén és a közösség európai útja nem a párhuzamos utak története, mint ahogyan nem az a különböző térségek nemzeti közösségeinek az útja sem az egyszerre odaérkezés, illetve a beérkezés viszonylatában.

Gondolkodva a kapott témán, nagyon hamar rájöttem arra, hogy amikor nem a fizikai értelemben vett határátlépés szempontjait figyelembe véve kutatom az európaiság meglétét, illetve annak hiányát, a megtett életút okán nagyon érdekes felismerések birtokába jutottam. Jelesül, mind az általános, mind pedig a középiskolában szerzett ismeretek szorosan kapcsolódtak az egyetemes magyar, az egyetemes európai, sőt az egyetemes emberiség által létrehozott kultúrjavakhoz, értékekhez, hiszen egyetemes magyar- és világirodalmat tanultunk, az emberiség történetét és nemzetünk történetét az akkori Jugoszlávia népeinek és nemzetiségeinek történelmével egyetemben sajátíthattuk el, a földrajzot oktató tanáraink pedig a föld összes országainak, térségeinek természeti adottságaival és gazdasági teherbírásával ismertettek meg bennünket, diákokat. Még ma is, ha valamilyen egzotikus út előtt állok – a nyáron pl. úticélul Üzbegisztánt választottam a Selyemút, illetve a nomád magyarság szálláshelyeinek megismerése okán –, tehát még ma is a régi atlaszomból tájékozodom az alapismeretek megszerzése céljából. Annak az igénynek kielégítése pedig, hogy ma szeretnék-e pl. információkat szerezni a kortárs amerikai irodalomról vagy sem, csak rajtam múlik: az internetes kereső mindannyiunk számára adott lehetőség.

Az elmondottakkal csak jelezni szerettem volna azt, hogy a 21. század embere számára, lett légyen ő bárhol és bármerre, a szellemi határtalanság mint opció adott, s akinek igénye van arra, hogy az életének részévé váljanak az európainak nevezett értékek, az megszerezheti azokat, hiszen az európaiságot mindenekelőtt az európai szellemiség megléte vagy hiánya jelenti, s nem az Unió országában való fizikai jelenlét.

Azoknak, akiknek viszont szükségük van a fizikai értelemben megszerezhető tapasztalatokra annak érdekében hogy Európához tartozónak érezhessék magukat – s tudjuk, ők vannak többségben –, a magyarság viszonylatában ma már azok előtt is elhárultak az akadályok abban a pillanatban, amikor a Magyar Köztársaság Parlamentje meghozta a kettős állampolgárságról szóló törvényt, s minden magyar számára, aki csak igényt tart arra, hogy papírforma szerint is igazolva lássa magyarságát, ez a lehetőség immár adott.

Mindezeket elmondva, továbbra sem hiszem azt, hogy ez a lehetőség az egyedüli biztosítéka annak, hogy a határon túl élő nemzeti közösségek előtt a lényegét illetően nyitva álljanak az Európai Unió kapui. A tudatváltásnak ebben felbecsülhetetlen értékű szerepe van, a tudatváltás feltételeinek a megteremtését pedig nagymértékben az oktatási és nevelési rendszer megreformálása segítheti elő hatékonyan. S ez a nehezebben járható út.

Ma már tudjuk, attól, hogy bizonyos térségek fizikai értelemben is az Európai Unióhoz tartoznak, az Uniót összetartó szellemiség tekintetében gondolkodásmódjukat, magatartásukat, életvitelüket tekintve nem biztos, hogy teljes mértékben részei lettek az Uniónak – lásd az utóbbi idők történéseit Görögországban.

Egy szónak is száz a vége, egy nemzeti közösségnek az Európai Unióhoz vezető útja számos feltétel teljesítéséhez kötött a megszületett igény pillanatától kezdve egészen a realizálásig, arról nem is beszélve, hogy mi van akkor, ha a többség viszonylatában ez az igény még meg sem született.

Ha számba vesszük a feltételek többségét, akkor az is egyértelművé válik, hogy az eddigi gyakorlat, mely az anyagelvű világ ismérvei szerint alakította a lehetőségeket, sok esetben már az idejétmúlt megoldások felé tereli, illetve tereli el az ügy rendezésének alternatíváit, s végül, ha valóban, zsigerileg, teljes szívünkéből és lelkünkéből kívánjuk az Európai Unió felé vezető út kikövezését, az erről való gondolkodásunkon, hozzáállásunkon kellene először is módosítani a megoldási lehetőségek széleskörű kínálatának feltérképezésével. Nincs egységes válasz pl. a hogyanra, ugyanis minden nemzeti közösségnek megvannak a maga specifikumai, s csak azok ismeretében, csak azok függvényében lehet a megoldások módozatait, modelljeit kidolgozni. Éppen ezért tartjuk felbecsülhetetlen értékűnek a nemzetegyesítő törekvéseket, mert azok a szellemi összetartozás kötelékeit mélyítik el, s lehetővé teszik annak az újfajta gondolkodásnak a kialakulását is, melyben az Unióhoz vezető út első állomása nem okvetlenül a sorompók felvonásában nyilvánul meg. Az első helyen az igény megszületését és megfogalmazását elősegítő, azt serkentő és meggyorsító alkalmak módszereinek előkészítése és kidolgozása áll, abból a célból, hogy az európaiság mibenlétének lényegbeli elemei tudatosulhassanak mind az egyénben, mind pedig egy-egy nemzeti közösségben. Amikor egy-egy nemzeti közösség az önmaga determinálásának kérdéskörét igyekszik tisztázni, illetve az adott körülmények között helyzetét mérlegelni és meghatározni, akkor már egy lépéssel közelebb is tud kerülni a kitűzött célhoz.

A kapott komplex témával kapcsolatban megannyi kérdésfeltevési és megoldási változatot lehetne körvonalazni, megfogalmazni. Ezúttal én a szellemi határok átlépésének

fontosságára szerettem volna felhívni a figyelmet, mint a probléma olyan imperatívuszára, mely nélkül a hatékony és mindenki számára megnyugtató elrendezést nem lehet valóra váltani.

A magam részéről fontosnak tartom elmondani még azt is, hogy számomra soha, semmilyen körülmények között nem volt kérdéses az, hogy a magyarsághoz tartozom-e vagy sem, hogy Európához tartozom-e vagy sem, hiszen a magyar és az európai kultúra gyermekeként neveltek, abban nőttem fel, miközben azt is megtapasztalhattam, hogy más népekkel együtt élve milyen változatos és sokszínű lehet az élet. A lezárt határok az elmúlt majd húsz évben sem tudtak változtatni a tényen, hogy Európához tartozónak érzem magam, hiszen életem első negyven évében a kiépített kulturális kapcsolatok révén ez a kötődés nagyon intenzív volt, amit pontosan azoknak a szellemi javaknak köszönhettem, amelyeknek nemcsak iskolás koromban, de később is a birtokába jutottam. Magyarul, a kiépített szellemi kapcsolódások – lett légyen az irodalom, színház, zenei vagy képzőművészeti élmény – tették lehetővé azt, hogy mindvégig európai értékek szerint alakítsam mindennapi életemet.

TOWARDS EUROPE AS A MINORITY

Summary:

The present study, firstly, defines the power relations between “national minority” and “national community”. It discusses the possible integrations of the national communities into the European mental processes from physical and mental boundary aspects, proving that if there is a demand, the physical boundaries cannot obstruct the procedure of European integration of national communities.

Keywords: national minority, national community, Europeanism, physical boundaries, mental boundaries

Felhasznált irodalom:

(1979): Főszerk.: Kovács Endre, Szerk.: Katus László, II kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest
Fónagy Zoltán (2001): Modernizáció és polgárosodás (1848-1914), Csokonai Kiadó, Debrecen

Források a Délvidék történetéhez III.(Triantonól a párizsi békéig), (1999), Szerk.: Csorba Béla, Hatodik Síp Alapítvány, Budapest

Jászi Oszkár (1918): A Monarchia jövője, Új Magyarország Részvénytársaság, Budapest, reprint kiadás

JSZSZK Alkotmánya, 1963

Jugoszlávia 1953.évi Alkotmánya

Magyarország története a dualizmus első negyedében (1867-1890), In: Magyarország története 1848-1890.